

УДК 81'271

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ГУМОРИСТИЧНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ МАНІПУЛЯЦІЇ

Школяренко В.І., д. філол. н.,

професор кафедри германської філології

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

Бондаренко Ю.А., д. пед. н., доцент,

професор кафедри спеціальної та інклузивної освіти

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

Стаття присвячена комунікативно-прагматичному вивченняю маніпулятивного впливу гумору в англомовному політичному дискурсі. У ній окреслено стилістичний ресурс мовних засобів у політичній маніпуляції, доведено доречність використання гумору як доволі зручного і домінантного методу комунікації.

Ключові слова: комунікативно-прагматичний аспект, політична маніпуляція, гумор, іронія, сарказм.

Статья посвящена коммуникативно-прагматическому изучению манипулятивного воздействия юмора в англоязычном политическом дискурсе. В ней описывается стилистический ресурс языковых средств политической манипуляции, доказывается уместность использования юмора как удобного и доминантного метода коммуникации.

Ключевые слова: коммуникативно-прагматический аспект, политическая манипуляция, юмор, ирония, сарказм.

Shkolyarenko V.I., Bondarenko Yu.A. COMMUNICATIVE-PRAGMATIC STUDY OF POLITICAL HUMOR MANIPULATION

The article is devoted to the communicative and pragmatic study of manipulative impact of humor in English political discourse. It describes the stylistic resource of language means of political manipulation, proves the relevance of using humor as a convenient and dominant method of communication.

The study aims at: 1) finding out the pragmatic structure of humor as verbal manipulation, i.e., the kind of processing stages when dealing with it in political speeches; 2) identifying the most common pragmatic strategies used to issue humor as verbal manipulation in political speeches; 3) explicating the insincerity of humor when there are insufficient contextual clues.

To achieve the aims of this work, the following procedures are adopted: 1) reviewing the literature about humor as verbal manipulation, its definitions, types, related theories, etc., to establish a general view of the phenomenon in question; 2) collecting data from electoral political British prime-ministerial and American presidential candidates; 3) analyzing the humor situations in political speeches under study by means of a model developed for this purpose. It is hopeful that this study will be of a good value in the fields of pragmatics, applied linguistics, and politics.

Key words: communicative-pragmatic aspect, political manipulation, humor, irony, sarcasm.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістичній науці спостерігається посиленій інтерес до вивчення функційної сторони мови і мовленнєвої поведінки комунікантів. Аналіз комунікативно-прагматичного аспекту мовленнєвих явищ передбачає розгляд питання про взаємодію учасників комунікації, зокрема впливу фактора адресата на організацію процесу спілкування, про що у своїх працях писали такі науковці: G. Leech, J. Searle, M. Seguin, Н. Арутюнова, І. Бехта, Т. Винокур, К. Калінін, О. Кубрякова, М. Ляпон, Г. Почепцов, Ю. Степанов та ін. Дослідження прагматичної сторони комунікативних процесів у політичному дискурсі передбачає виявлення принципів мовленнєвого впливу

в ситуаціях переконання, оскільки досягнення мети політичного дискурсу, що полягає в здобутті певного практичного результату – підтримки виборців, учасників електорального процесу, передбачає елемент переконання адресата.

Утім наявні наукові праці залишають певні лакуни й невиконані завдання під час аналізу структури, семантики й функційної презентації сучасної політичної маніпуляції за допомогою гумору. Нез'ясованою дотепер є проблематика стилістичного ресурсу гумористичних засобів у дискурсному просторі політичної маніпуляції, що забезпечують цілісноформленість сучасного політичного тексту.

Мета статті полягає в мовностилістичному аналізі функційних аспектів англомовної гумористичної політичної маніпуляції як жанру політичної літератури. Вона зумовлює розв'язання таких **завдань**: розкриття семантичної специфіки гумористичної політичної маніпуляції; опис та аналіз її смислового наповнення; розкриття потенціалу мовностилістичних засобів, задіяних у фактуру політичних баталій.

Аналіз актуальних досліджень. Політична маніпуляція завжди перебуває у фокусі уваги різноманітних наукових систем, тому поняття «маніпуляція» стає ширшим за «мовлення», постає потреба дослідити політичну маніпуляцію як різновид жанру, наративу і дискурсу через звуження від політичної лінгвістики (Л. Мухарякова, Л. Нагорна, А. Чудинов, О. Януш) до моделі політичної стилістики (К. Бондаренко, О. Морозова, В. Прогориков). Нагальники серед сучасних мовознавчих наукових студій політичної полеміки є маніпулятивні та аргументативні стратегії (Ю. Антонова, А. Белова, О. Іссерс, С. Попов, Г. Рузавін) і тактики (О. Гайкова, Е. Кулікова, Т. Комісарова, О. Паршина) впливу на емоційну, раціональну й морально-етичну сфери електорату (В. Аміров, О. Белякова, К. Калинін, О. Соловйов), якими послуговуються кандидати на посаду президента.

Виклад основного матеріалу. Аналіз комунікативно-прагматичних особливостей політичної маніпуляції за допомогою гумору передбачає вивчення взаємодії учасників інтеракції – мовця й адресата, які визначаються як рівноправні учасники дискурсу. Вони перебувають у нерозривній взаємодії, здійснюючи вплив один на одного.

Взаємоз'язок гумору з теорією політичного дискурсу та розгляд особливостей їх функціонування в сучасному суспільстві є важливою і теоретичною, і практичною проблемою. Механізми функціонування гумору, в якому виокремлюємо такі специфічні види жарту, як іронія та сарказм, у політичному дискурсі передбачають шляхи переходу від однієї теми до іншої в процесі комунікації з метою уникнення конфлікту, прагнення політика вилучити з гри свого опонента і залучити опонентів на свій бік. Використання гумору в політичному дискурсі має оцінювальний характер, формує необхідне уявлення про те або інше явище реальності [2, с. 119].

У політичній полеміці гумор часто вживається як прийом вербальної агресії, під час реалізації якого нейтральні в стилістичному аспекті мовні засоби набувають експресивного значення. Глобалізаційні процеси в сучасному політичному світі та зростання

потреби у проведенні політичних дебатів, постійному напруженному спілкуванні, потреби в перемовинах політичних діячів між собою зумовлюють той факт, що іронія і сарказм стали засобом комунікації учасників політичного дискурсу, засобом критики політичних поглядів та програми опонента, а також засобом закріплення своєї позиції на політичній арені. Мовленнєві акти учасників політичного дискурсу з іронічним чи саркастичним забарвленням мають певні функції.

Звертаємо увагу на те, що здебільшого політики вдаються до використання гумору, тобто іронізують, у політичних дебатах, інтерв'ю, телевізійних шоу, оскільки висміювання є одним із способів знищити свого супротивника. Використовуючи сміх та гумор, політик має на меті принизити свого противника і тим самим відкоригувати його поведінку в бажаному напрямі. Така спрямованість усвідомлено експлуатується в політичних дебатах ще від часів Римської імперії. Зауважимо, що образливий гумор сприймається суспільством як доречний лише в найкритичніший період, оскільки висміювання перебуває на межі етично допустимого [1, с. 42]. Промовець «вступає у змову» зі слухачем, намагаючись вилучити з гри свого політичного супротивника як такого, що не заслуговує позитивної уваги [4, с. 4].

Для зображення негативного мовленнєвого портрета опонента та критики, запереченні, дорікання, насмішки політики використовують іронічні або навіть саркастичні звертання, привітання, компліменти, слова подяки, співчуття, пропозиції про допомогу. Розмежовуємо поняття іронії і сарказму. Під іронією розуміємо висловлення, що має прихований зміст, протилежний тому змісту, що є безпосередньо вираженим. Тому особливістю іронічного смислу є наявність двох смыслових планів – висловленого і латентного. Будується іронія найчастіше на використанні в зовнішньому плані позитивної оцінки, а у внутрішньому – негативної. Це пов'язано з тим, що позитивне судження вважається нормативним, а критичне сприймається як виняток, відхилення від норми [3, с. 89].

Сарказм можна визначити як іронічне образливе глузування або глузливе, єхидне, різке висловлення. Сарказм є вищим ступенем іронії, його сутність не вичерpuється лише високим ступенем глузування і викриття, а полягає, передусім, у кореляції двох інформаційних планів – імпліцитного та експліцитного. Сарказм відрізняється тоном обурення [5, с. 163]. Отже, можна стверджувати, що сарказм співвідноситься з агресією, а іронія – ні.

Очевидно, для іронічних та саркастичних висловлювань характерне недоброзичливе ставлення адресанта до адресата, напруженість у спілкуванні, завуальованість негативного ставлення, почуття зневаги й обурення. Аналізуючи іронію, сарказм та їх місце у просторі політичної полеміки, можна виділити кілька важливих функцій. Найважливішою функцією, яка характерна для будь-якого контекстуального фрагмента політичного дискурсу, що містить іронію чи сарказм, є регулятивна функція, яка полягає в тому, що мовець (свідомо або підсвідомо) намагається вплинути на адресата з метою досягнення поставленої мети, наприклад:

"We got rid of one rule from 40 years ago that could have forced some dairy farmers to spend \$10,000 a year proving that they could contain a spill – because milk was somehow classified as an oil. With a rule like that, I guess it was worth crying over spilled milk. I'm confident a farmer can contain a milk spill without a federal agency looking over his shoulder" [6].

У своєму щорічному посланні про становище в країні президент Б. Обама веде мову про те, що його уряд скасував закон, прийнятий понад 40 років тому, за яким усі види масел, враховуючи нафту і харчові олії (тваринні жири і рослинні жири) були класифіковані як масла. Дія цього закону поширилася і на фермерську діяльність виробників молочної продукції. Як зазначає Б. Обама, фермерам доводилося витрачати понад \$10,000 на рік для належних умов перевезення молока, щоб уникнути його розливтя (як у разі з нафтою), а також на відшкодування ймовірних витрат у разі його розливтя у великих обсягах.

Президент іронізує з цього приводу, не розуміючи, як можна було молоко прирівнювати до нафти і приймати такий закон. Для надання своїй іронії образності він вдало використовує фразеологічну одиницю *to cry over spilled milk* – слізами горя не здолаєш. Оскільки йдеться про молоко й одним із складових компонентів ідіоматичного виразу є саме молоко, то спостерігаємо ще й гру слів. Поряд із цим розглядаємо функцію маскування (евфемістичну), використання якої полягає у приховуванні, маскуванні або ж виправданні справжнього стану речей:

"There are some Republicans in Congress who like to talk about being the friends of America's job creators. Well, you know what, if you actually care about America's job creators, then you should actually help America's job creators with a tax cut by passing this bill" [7].

Під час зустрічі з учнями та персоналом школи ім. А. Лінкольна у Денвері Б. Обама говорить про потребу прийняття Конгресом напрацьованого ним, президентом, законопроекту *"American Jobs Act"* [80], який має на меті суттєво змінити проблему працевлаштування й подолати безробіття в країні. І тут він вдається до іронії, кажучи, що деякі представники Республіканської партії тільки на словах переймаються цією проблемою, а насправді їхні вчинки є свідченням протилежного. З метою маскування інформації та дискредитації М. Ромні також вдається до іронії у своїх виступах:

"...on the other hand, that leaves us with the belief that America should become a lesser power. It flows from the conviction that if we are weak, tyrants will choose to be weak as well; that if we could just talk more, engage more, pass more U.N. resolutions, that peace will break out. That may be what they think in that Harvard faculty lounge, but it's not what they know on the battlefield!" [9].

Оскільки Б. Обама є випускником школи права Гарвардського університету, то, не називаючи юридичних імен, М. Ромні дає чітко зрозуміти, кого має на увазі, коли говорить про Гарвардський університет, іронізуючи з того, кого і як там навчають, акцентує увагу на некомпетентності випускників цього навчального закладу, а саме одного з них. Наступна функція – підсилення критицизму, де іронічне або саркастичне висловлювання спрямоване на різку критику:

"Governor, when it comes to our foreign policy, you seem to want to import the foreign policies of the 1980s, just like the social policies of the 1950s and the economic policies of the 1920s", President Obama said.

"You mentioned the navy, for example, and that we have fewer ships than we did in 1916. Well, governor, we also have fewer horses and bayonets because the nature of our military's changed," he said to laughter from the audience. "We have these things called aircraft carriers where planes land on them. We have these ships that go underwater, nuclear submarines. So the question is not a game of Battleship where we're counting ships. It's, what are our capabilities" [8].

У других президентських дебатах з Міттом Ромні Барак Обама відкрито поглузвав з коментарів пана Ромні стосовно його думки про рівень озброєння американської армії та морського флоту, виставивши свого опонента в очах потенційного виборця як такого, хто не оперує юдними статистичними даними та не відає про реальний стан речей з питань озброєння та захисту держави. Натомість М. Ромні в одному

з виступів поглузував зі свого опонента, наголошуючи, що президент прагне зміцнити економіку, а своїми діями демонструє протилежне. Для підсилення критицизму вдається до порівняння дій Б. Обами із ситуацією, коли людина любить омлет, але одночасно не любить яйця:

*"You know, out-of-touch liberals like Barack Obama say they want a strong economy, but in everything they do, they show they don't like business very much. But the economy, of course, is simply the product of all the businesses of the nation added together. So it's a bit like saying **you like an omelet, but you don't like eggs**"* [10].

Ще однією функцією іронії є емоційно-оцінна функція, завданням якої є оцінка мовцем поведінки адресата, на якого спрямоване іронічне висловлювання:

*"I also took a trip out to California last week, where I held some productive bilateral talks with **your leader**, Lady Gaga. She was wearing 16-inch heels. She was eight feet tall. It was a little intimidating"* [12].

Функція висміювання, яка полягає у вираженні глузування стосовно адресата, його дій, вчинків або попередніх слів:

*"I know you haven't been in a position to actually execute foreign policy, but **every time you've offered an opinion, you've been wrong**", President Obama told his opponent, a former Massachusetts governor* [8];

*"Yesterday the President gave a speech. **A Very. Long. Speech.** You might have thought that it would be a moment when he would acknowledge his policy mistakes and suggest a new course. But no. He promised **four more years, of more of the same. Four. More. Very. Long. Years.** That's really the divide in this race. The President thinks we're on the right track and his policies are working. And I...I believe with all my heart that we can – that we must – do better!"* [11].

Перший приклад демонструє, як Б. Обама іронізує, заявляючи, що всі думки, які висловлював його опонент з приводу зовнішньої політики держави, жодного разу не були правильними, такими, до яких слід прислухатися. У другому прикладі спостерігаємо, як М. Ромні зневажливо відгукується про виступ Б. Обами, називаючи його виступ дуже довгим, таким, у якому президент пообіцяв ще чотири довгі роки бездіяльності уряду.

Сарказм та іронія виконують регулятивну функцію, функцію підсилення критицизму, прагнення до самоствердження, маскувальну функцію тощо. Усі ці функції зумовлені комунікативними потребами мовців у взаєморозумінні, в емоційно-оцінному впливові на адресата, вираженні ставлення

промовця до проблеми, що обговорюється, в економії мовних засобів. Сама іронія не має дискредитуючого характеру, однак вона є тим стилістичним засобом, для якого характерна значна експресивність.

Комунікативно-прагматичний аспект вивчення політичної полеміки передбачає вивчення динаміки мовної стихії через розкриття таких рис полеміки: іронія, сарказм, стереотипність і креативність; аналіз основних комунікативних рис політичної полеміки, серед яких є агональність, агресивність, ідеологічність, театральність; а також дослідження стратегій і тактик впливу на адресата і мовностилістичних засобів їх експлікації.

Наприклад, аналіз таких рис полеміки, як іронія і сарказм, дає змогу нам стверджувати, що сучасний політичний дискурс має на меті уїдливо висміяти свого опонента, до того ж має дещо агресивний характер мовленнєвої поведінки: *"Yesterday the President gave a speech. **A Very. Long. Speech.** He promised **four more years, of more of the same**"* [11]. Іронія у наведеному прикладі має досить дискредитивний характер і є тією стилістичною фігурою, для якої характерна значна експресивність.

Висновки та перспективи подальшого розвитку проблеми. Отже, керуючись аналізом вищенаведених прикладів, можемо зробити висновок, що для сучасного політичного полемічного дискурсу характерний агресивний тип мовленнєвої поведінки, який досягається за допомогою таких стилістичних фігур, як іронія і сарказм. Політики вміло використовують іронію здебільшого для висміювання, глузування і кепкування, що дає змогу значно послабити авторитет та імідж опонента в очах електорату. Перспектива подальших досліджень полягає в зіставному аналізі механізмів мовного впливу на матеріалі мовлення політичних діячів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дем'янков В.З. Политический дискурс как предмет политологической филологии. Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования. М., 2002. № 3. С. 32–43.
2. Самохіна В.О. Гумор у політиці (на матеріалі промов Б. Обами). Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Харків, 2010. С. 114–120.
3. Федоренко О.Н. Фразеологическая презентация иронии в современном медиатексте. К.: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2011. С. 87–93.
4. Corbeille A. Controlling laughter: Political humor in the late Roman republic. Princeton; N.J.: Princeton University Press, 1996. 266 р.

5. Seguin M.C. A typically sarcastic tone of voice? Yeah, right! *Cahiers Linguistiques D'ottawa*: Ottawa Papers in Linguistics, 2007. Vol. 35. P. 161–183.
6. President Obama's State of the Union Speech 2012, An America Built to Last, as prepared for delivery on Jan. 24. URL: <http://www.ibtimes.com/state-union-2012-obamas-speech-full-text-400180>
7. Remarks by the President on the American Jobs Act in Denver, Colorado URL: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/09/27/remarks-president-american-jobs-act-denver-colorado>
8. Barack Obama, Mitt Romney. Battle Over Foreign Policy in Final US Presidential debate. URL: <http://www.ndtv.com/article/world/barack-obama-mitt-romney-battle-over-foreign-policy-in-final-us-presidential-debate-283184>
9. Romney M. Remarks at the 112th Veterans of Foreign Wars National Convention in San Antonio, Texas (August 30, 2011) / Online by Gerhard Peters and John T. Woolley. The American Presidency Project. URL: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=97899>
10. Romney M. Remarks in Milwaukee, Wisconsin Following the Wisconsin, Maryland, and District of Columbia Primaries (April 3, 2012) / Online by Gerhard Peters and John T. Woolley. The American Presidency Project. URL: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=100577>
11. Romney M. Remarks in Stratham, New Hampshire (June 15, 2012) / Online by Gerhard Peters and John T. Woolley. The American Presidency Project. URL: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=101164>
12. Remarks by the President at the Human Rights Campaign's Annual National Dinner. / Office of the Press Secretary. URL: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/10/01/remarks-president-human-rights-campaigns-annual-national-dinner>